

Akwụkwọ Daniel - Nọmba Otu Nari na Iri Asatọ na Asatọ

Site na Raphia ruo Panium: Ikpughe Ihe O Pụtara n'Amụma Banyere Agha Oge Ochie

Jeff Pippenger
2024-04-18

Agha nke Raphia na Agha nke Panium bụ ihe omume akụkọ ihe mere eme abụọ dị iche iche nke mere n'oge na n'ọndụ dị iche iche, ma ha abụọ nwekwara mkpa n'akụkọ ihe mere eme nke Judia oge ochie na mpaghara ndị gbara ya gburugburu. Agha nke Raphia mere n'afọ 217 BC. Agha nke Panium mere n'afọ 200 BC n'etiti alaeze Seleucid (eze nke ugwu) na alaeze Ptolemaic (eze nke ndịda). A na-amata agha abụọ a n'amaokwu nke iri na otu ruo nke iri na ise nke Daniel isi nke iri na otu. Agha abụọ a bu ụzọ tupu Mgbaghara ndị Maccabee n'afọ 167 BC.

Agha Panium nwetara aha ya n'akụkọ ala dị nso a na-akpọ Ugwu Panium, ebe ọgụ ahụ mere. Aha Panium sitere n'aha chi Grik a na-akpọ Pan, onye e raara ụlọ nsọ dị n'ebe ahụ nye. A maara ebe ahụ dị ka Panium n'ihì njikọ ya na ofufe Pan. A na-akpọkarị ngongọ ụlọ nsọ ahụ Ebe Nsọ nke Pan, nke na-eme ka ọrụ ya pụta ihè dika ebe e ji onwe nye n'okpukpe na n'ofufe e raara nye chi Pan. Okwu a bụ “Nymphaeum” na-ezo aka n'ihe ncheta ma ọ bụ ụlọ arụsị e raara nye ụmụnwanyi mmụọ mmiri n'okpukpe Grik na nke Rom oge ochie. Ngongọ ụlọ nsọ dị na Panium gunyere ọgba na isi iyi sitere n'okike, ndị e kwenyere na ụmụnwanyi mmụọ mmiri bi n'ime ha, ya mere, a na-akpọkwa ya mgbe ụfọdụ Nymphaeum nke Panium.

Mgbe e wughachiri obodo ahụ ma gbasaa ya site n'aka Herod Filip, nwa Herod Onye Ukwu, a mara ya dika Sizaia Filipi iji sọpuru Eze Ukwu Rom, Siza Ogotos, na Herod Filip n'onwe ya. Nnukwu ogige ụlọ nsọ ahụ bụ ebe dị mkpa nke ofufe okpukpe n'ime obodo a.

N'oge ọchịchị Emperor Augustus, e mere ka e were ụlọ nsọ ahụ n'ọzọ ma ọ bụ gbanwee aha ya iji sọpuru Augustus, nke na-egosiputa òtù ofufe eze ukwu na njikọta omenala ofufe ndị Rom n'ime usoro ofufe nke obodo ahụ. A na-akpọ ebe dị nso n'obodo ochie nke Caesarea Philippi, ebe ụlọ nsọ Pan dị, mgbe ụfọdụ “Onu Uzọ Ámá nke Hel” ma ọ bụ “Onu Uzọ Ámá nke Hades.”

N'amaokwu nke iri na isii ruo nke iri na itoolu nke Daniel isi nke iri na otu, a na-anọchi anya mpaghara ala atọ nke mmeri nke Rom ndị ọgọ mmụọ ga-emeri iji guzobe ya dika alaeze nke anọ n'amụma Akwụkwọ Nsọ na eze ugwu n'isi ahụ. N'amaokwu nke iri na isii, a kowara onye isi agha Rom, Pompey, dika onye meriri Siria n'afọ 65 BC, ma emesia Jerusalem n'afọ 63 BC. Amaokwu nke iri na asaa ruo nke iri na itoolu na-akọwa mmeri Julius Caesar meriri Egypt, nke atọ n'ime ihe mgbochi atọ ahụ. Agha Actium na 31 BC na-akara mmalite nke afọ nari atọ na iri isii nke Rom ndị ọgọ mmụọ ga-achị n'ike kacha elu n'ime mmezu nke amaokwu nke iri abụọ na anọ, nke Daniel isi nke iri na otu.

N'amaokwu nke iri abụọ, e gosiri ọchịchị nke Oğostos Siza, ma n'akụkọ ihe mere eme ahụ ka a mụrụ Jizos. Mgbe ahụ n'amaokwu nke iri abụọ na otu na nke iri abụọ na abụọ, a kpọrọ ọchịchị Tajbirios Siza onye ajọ omume, si otú a na-akara obe e kpogidere Kraịst. N'amaokwu nke iri abụọ na atọ, a kpọrọ njikọ aka ndị Juu Makkabi tinyere na Rome ndị na-ekpere arụsị, si otú a kwusị usoro akụkọ ihe mere eme nke malitere n'amaokwu nke iri na otu, ma akụkọ ihe mere eme ahụ alaghachi azụ n'oge afọ 161 T.K. ruo 158 T.K.

Amaokwu nke iri abụọ na atọ na-anọchi anya ahịrị nke ndị Makkabi, ma ọ bụ ezie na ọ naghị enye nkọwa niile gbasara ahịrị amụma ha, ndekọ nke akụkọ ihe mere eme na-eme otú ahụ. N'afọ 217 BC, Agha Raphia mere, ma n'oge sochirinụ eze nwaaka hapụrụ Ijpt n'ọnọdụ adighị ike. Ka ndị eze Seleucid na ndị eze Gris na-eme atumatu otú ha ga-esi mesoo eze nwaaka ahụ n'afọ 200 BC, Rom tinyere onwe ya n'akụkọ ihe mere eme ahụ ma buru onye nchebe nke eze nwaaka Ijpt ahụ. N'otu afọ ahụ ka Agha Panium mere. Mgbe ahụ, n'afọ 167 BC, agha mkpokoro nke ndị Makkabi malitere.

Mgba nnupụisi ndị Makkabi malitere na Modein n'afọ 167 T.K., o meziri ka ndị Makkabi ọ bughị nanị iluso Alaeze Seleucid oḡu, kama kwa iluso ndị Juu ndị ha kpebiri na ha na ndị Seleucid jikoro aka oḡu. E kpaliri nnupụisi ahụ site n'ihe okpukpe, e mekwara ya megide onye iro dī n'ime na onye iro dī n'èzí. N'afọ 164 T.K. ndị Makkabi weghachiri nsọ nye ụlọ nsọ ahụ, a na-echeta ihe omume a site n'emume Juu nke Hanukkah. N'afọ ahụ ka Antiochus Epiphanes a ma ama n'ọjọọ nwurụ. Mgbe ahụ, site n'afọ 161 T.K. ruo 158 T.K., e banyere n'“ogbugba ndu” nke amaokwu nke iri abụọ na atọ na Rome.

Naanị ntụaka kpomkwem banyere ndị Maccabee, nnupụisi ha na njikọ ha na Rom, ka a hụrụ n'amaokwu nke iri abụọ na atọ; ma akụkọ ihe mere eme nke eze-na-ụlọ ahụ, nke a kpọrọ Ọchịchị Hasmonian, malitere na Modein n'afọ 167 T.K., wee gaa n'ihu ruo n'oge obe. Ndị nnọchi anya ikpeazụ nke Ọchịchị Hasmonian bụ ndị Farisii nke oge Kraịst. Ya mere, e nwere ahịrị amụma nke akụkọ ihe mere eme nke okpukpe ndị Juu dapuru n'ezi ofufe, dika e si nọchite anya ya site n'aka ndị Maccabee, nke malitere n'afọ 167 T.K. na nnupụisi Modein, nke na-ejedebe n'amaokwu nke iri abụọ na otu na nke iri abụọ na abụọ mgbe a kpogidere Jizos n'obe.

Akụkọ ihe mere eme ha rutere n'oge ntughari na amaokwu nke iri na isii, mgbe Rom, n'oge mbụ, site n'aka Pompey, meriri Jerusalem. Isi ihe kpaliri ya iweta mbibi ahụ n'elu Jerusalem n'oge ahụ bụ esemokwu dī n'etiti otu abụọ nke Ọchịchị Hasmonian. Site n'oge ahụ gawa (63 BC), Juda nọ n'okpuru ọchịchị Rom. Ọchịchị Hasmonian nke ndị Maccabee na-amalite n'amụma n'agha Modein n'afọ 167 BC, e wee tinye ya n'okpuru nrubeisi nye Rom n'afọ 63 BC. N'oge na-adighi anya mgbe akụkọ ihe mere eme ahụ malitere, ndị Maccabee butere ma banye n'ogbugba ndu ha na Rom site n'afọ 161 BC ruo n'afọ 158 BC. Ha nọ n'okpuru nrubeisi nye Rom site n'afọ 63 BC ruo n'obe na mbibi ikpeazụ nke Jerusalem n'afọ 70.

Ahịrị amụma nke ndị Makkabi bụ ahịrị nke ndị Juu dapuru n'okwukwe, ya mere ọ na-anọchi anya ahịrị nke ndị Protestant dapuru n'okwukwe. Site n'Agha Panium ruo n'iwu ụbọchị Sōnde nke amaokwu nke iri na isii, a ga-emeghari ihe omume amụma nke 200 BC, 167 BC, 164 BC, na njikọ ahụ sitere na 161 BC ruo 158 BC n'akụkọ ihe mere eme nke ndị Protestant dapuru n'okwukwe. Ihe

irịba ama ụzọ ndị a ga-apụta n'akụkọ ihe mere eme nke onye isi ala nke asatọ, onye sitere n'etiti asaa ahụ, tupu iwu ụbọchị Sọnde. 200 BC na-anọchi anya ahịrị mpụga nke mpi Republican n'ihe metụtara 167 BC, nke na-anọchi anya ahịrị ime nke mpi Protestant dapụrụ n'okwukwe.

Ihe irịba ama ndị a zoro ezo n'isi n'ime ahịrị akụkọ ihe mere eme nke Ọchịchị Hasmonia, ma, n'agbanyeghi nke ahụ, ha bụ akụkọ nke akụkọ ihe mere eme zoro ezo nke amaokwu nke iri anọ nke Daniel iri na otu. Ọ bụ ahịrị nke bụ akụkọ nke “akụkọ ahụ nke amụma Daniel metụtara ụbọchị ikpeazụ.”

Eziokwu bụ na ebe okpukpe ndị Juu na-eme emume Hanukkah na ncheta nnupụisi ndị Maccabee, nke a adighi akọwa ndị Maccabee dika ndi ezi omume. N'ihu nnupụisi, shekinah alaghachighi n'ulo nsọ ahụ e wughachiri mgbe e mesiri n'ogwugwu ndokpu n'agha nke afọ iri asaa. Ozi amuma ikpeazu biara site n'aka Malakai ihe di ka nari afọ abuo tupu ndi Maccabee. Akukọ ihe mere eme nke ndi Maccabee na-egosi na ha kwere ka ndi ndu ndoro ndoro ochichi ha rukwaa oru dika nnukwu onye nchujà, bụ kpomkwem mmehie ahụ Ptolemy onye Ijipt nwara ime, nke Eze Uziah kwa nwara ime. Omenala na-egosi na Chineke tinyere aka igbochi Ptolemy n'omume nsọ-emerụ ahụ ahụ, Okwu Chineke kwa na-egosi kpomkwem na Chineke tinyere aka mgbe eze Uziah nwara iru oru nke onye nchujà na nke eze. Mkpuru ikpeazu nke usoro ochichi ha bu ndi Farisii. Enweghi ihe kpatara a ga-eji kwubie na ndi Maccabee bu ihe nnochianya nke ezi omume, n'agbanyeghi nsopuru akukọ ihe mere eme ndi Juu nke okpukpe ndi Juu nke oge a puru inwe n'ebe ha no.

Ndozighari ndi Protestant malitere n'oge Luther, ma o bu mmepe na-aga n'ihu. O bughị omenala ohuru, n'ihu na Jisos na ndi na-eso uzọ Ya bu ndi Protestant. O bu ikpote n'etiti ochichiri nke akukọ ihe mere eme ka e kpotere Luther na ndi ndozighari ndi ozọ. Njedebe kacha elu nke ndozighari ahụ na-aga n'ihu bu mmeghari Millerite. O bughị naani na Chineke chorọ ikpote ndi ndozighari mbu ka ha hu mmehie nke Babilon, kama O bu n'obi iduba ha n'ime nghota zuru ezu nke iwu Ya, na oru Ya n'ebe nsọ nke eluigwe. N'April 19, 1844, ndi Protestant juru ihè na-abawanye nke ndozighari ahụ ma buru Protestantism dapuru n'okwukwe.

Ndi Millerite ndi ahụ kwekorọ n'okwukwe ka e nyere “uwe mwuda” ahụ, ma duga ha n'Ebe Kachasi Nso ka ha rucha oru ahụ iji buru Ndi Kraist Protestant tozuru okè. N'afọ 1863, ndi ahụ e nyere uwe mwuda ahụ, site n'enupu isi, wepuru uwe mwuda nke Protestantism, ma were uwe mwuda nke Laodisia. N'oge ikpeazu nke akara nke puku mmadu nari otu na iri anọ na anọ ahụ, nke malitere afọ iri abuo na abuo mgbe Septemba 11, 2001 gasiri, n'afọ 2023, Odum nke ebo Juda na-emeghe akara eziokwu ndi ahụ nke na-emeju akukọ ihe mere eme zoro ezo nke amaokwu nke iri anọ nke Daniel isi nke iri na otu, nke bu akukọ ihe mere eme site n'idaba nke Soviet Union n'afọ 1989 ruo n'iwu Sode na-abia n'oge na-adighi anya. N'ime ime nke a, O mepewo akara akukọ ihe mere eme nke okpukpe ndi Juu dapuru n'ezi okwukwe dika ihe nnochianya nke Protestantism dapuru n'ezi okwukwe.

Ahiri abuo nke ndi Chineke dapuru n'ezi okwukwe, ma ndi Juda nkiti ma ndi Juda ime mmuo (ha abuo bu ala ndi mara mma), na-ejedebe n'imeri Jerusalem, nke mbu n'afọ 63 BC, nke nke ozọ kwa n'iwu Sode nke na-abia n'oge na-adighi anya. Ahiri abuo ahụ na-anochi anya agha nke mkpali ya sitere n'okwukwe okpukpe a na-eduhiere. Ahiri abuo ahụ na-anochi anya agha megide nkà ihe

omuma okpukpe nke Gris, ma n'ikpeazu ha abuo na-ejedebe na ndi dapuru n'ezikwukwe ino n'okpuru ochichi Rom. Ana m akowa agha ato nke amaokwu nke iri ano na-anochi anya odida Soviet Union n'afọ 1989, Agha Ukraine, na Panium n'oge iwu Sode, n'ihie ebumnuche nke ikowaputa odiche di n'etiti agha ato ndi ahụ na agha uwa ato ahụ.

“Okwu Chineke enyela ido aka na nti banyere ihe ize ndu na-abianu; ka a ghara ileghara nke a anya, ma uwa Protestant ga-amata ihe ebumnuche Rom bu n'ezie, naani mgbe o ga-abula oge agafewo maka igbanahu onya ahụ. O na-etolite nwayo nwayo n'ike. Ozizi ya na-etinye mmetuta ha n'ulo nzuko ndi omeiwu, n'ime uka di iche iche, na n'obi mmadu. O na-akwakoba nnukwu ulo ya ndi di elu ma sie ike, n'ime ebe nzuzo nke ha ka a ga-emeghari mkpagbu ya ndi gara aga. Nwayo nwayo, n'enweghi ka a mata ya ma o bu chee ya enyo, o na-eme ka ike ya sie ike iji kwalite ebumnuche nke ya mgbe oge ga-abia ka o tie ihe. Ihe niile o chorọ bu ebe kwusie ike ga-enye ya uru, ma a na-enye ya nke a ugbua. N'oge na-adighi anya anyi ga-ahu ma anyi ga-enwekwa mmetuta nke ihe ebumnuche nke akuku Rom bu. Onye obula ga-ekwere ma rubekwa isi n'okwu Chineke, n'ihie nke a, o ga-adaba n'ita uta na mkpagbu.” The Great Controversy, 581.

Site n'amaokwu nke iri, nke na-akowa ida nke Soviet Union n'afọ 1989, ruo Agha Panium n'amaokwu nke iri na ise, okwa pope ahụ anowo “na-eme ka ndi agha ya sie ike iji mee ka ebumnobi nke ya gaa n'ihu mgbe oge ga-abia ka o kuo.” Amaokwu ndi a na-akowa onodu amuma ndi bu “onyà” nke okwa pope ahụ akwadebeworo, nke o gaghie ekwe omume “igbanahu.” N'ogu ikpeazu ahụ, nke Agha Panium na-anochi anya ya, a ga-akpu onyinyo nke anu ohia ahụ na United States. Ikpu onyinyo ahụ bu ule ikpeazu maka ndi nke Chineke n'ubochi ikpeazu.

“Onyenwe anyi egosila m n'uzo dororo anya na a ga-akpu oyiyi nke anu-ohia tupu oge amara emechie; n'ihie na o ga-abu nnukwu ule nye ndi nke Chineke, bu nke a ga-ekpebi akara aka ebighi ebi ha site na ya. ... N'Akwukwo Mkpughe 13 a kowara isiokwu a n'uzo dororo anya; [Mkpughe 13:11–17, e hotara].

“Nke a bu ule nke ndi nke Chineke ga-enweriri tupu e kaa ha akara. Ndi niile gosiputara ntukwasie obi ha nye Chineke site n'idebe iwu Ya, na site n'iju inara sabbath ugha, ga-eguzo n'okpuru okoloto nke Onyenweanyi Chineke Jehova, ma ha ga-anata akara nke Chineke di ndu. Ndi na-ahapu eziokwu nke sitere n'elugwe ma nabata sabbath nke Sode, ga-anata akara nke anu ohia.” Manuscript Releases, volume 15, 15.

Nhazi nke oyiyi nke anu ohia ahụ na-anochi anya oge e tinyere aka n'ogbugba-ndu nke Rom. Mpi Protestant nke United States ghorọ umunwaanyi Rom n'afọ 1844, ma mmalite nke akuko ihe mere eme ha na-emeghariri onwe ya n'ogwugwu nke akuko ihe mere eme ha mgbe ha kpebiri ozo inomi nne ha.

“Ahuru m na anu ohia ahụ nwere mpi abuo nwere onu dragon, na ike ya di n'isi ya, nakwa na iwu ahụ ga-esi n'onu ya puta. Mgbe ahụ, ahuru m Nne Ndi Nwanyi Na-akwa iko; na nne ahụ abughi umu ndi nwanyi ahụ, kama o di iche ma burukwa nke puru iche n'ebe ha no. O enweela ubochi ya, ma o gafewo, umu ya ndi nwanyi, ya bu otu Protestant di iche iche, bu ndi sochirin ibia n'elu ogbo ma gosiputa otu uche ahụ nne ahụ nwere mgbe o na-akpagbu ndi nsọ. Ahuru m na dika nne ahụ na-ada n'ike, umu ndi nwanyi ahụ anowo na-etowanye, n'oge na-adighika

anya ha ga-eji ike ahụ nne ahụ jiri n'oge gara aga eme ihe.”

“Ahurū m na ụka nke aha nanị na ndị Adventist nke aha nanị, dika Judas, ga-arara anyị nye n'aka ndị Katolik iji nweta mmetụta ha ka ha bịa imegide eziokwu. N'oge ahụ, ndị nsọ ga-abu ndị a na-amaghị ama, ndị Katolik na-amachaghị; ma ụka dị iche iche na ndị Adventist nke aha nanị, ndị maara okwukwe anyị na omenala anyị (n'ihị na ha kpọrọ anyị asi n'ihị ụbọchị izu ike ahụ, n'ihị na ha enweghị ike ịgọnarị ya), ga-arara ndị nsọ nye ma kọrọ ndị Katolik banyere ha dị ka ndị na-eleghara iwu ndị mmadụ anya; ya bụ, na ha na-edebe ụbọchị izu ike ahụ ma na-eleghara ụbọchị Sọnde anya.

“Mgbe ahụ ndị Katolik ga-agwa ndị Protestant ka ha gaa n'ihu, ma ha ewepụta iwu na onye ọbụla na-agaghị edebe ụbọchị mbụ nke izu kama ụbọchị nke asaa, a ga-egbu ya. Ndị Katolik, ebe onụ ọgugu ha dị ukwu, ga-akwado ndị Protestant. Ndị Katolik ga-enye onyinyo nke anụ ọhịa ike ha. Ndị Protestant ga-arukwa ọrụ dika nne ha siri ruo ọrụ n'ihu ha, ibibi ndị nsọ. Ma tupu iwu ha amiputa ma ọ bụ mụta mkpuru, a ga-anaputa ndị nsọ site n'Uda Olu nke Chineke.” Spalding and Magan, 1, 2.

N'akụkụ Akwukwo Nso a, e nwere igwè mmadụ abuo a na-akpo “ndị aha naanị,” nke putara “ndị di naanị n'aha,” bụ ndị na-arara ndị ikwesị ntukwasị obi nke Chineke nye n'aka ndị Katolik. Nghota Ellen White banyere ụka ndị aha naanị na ndị Adventist ndị aha naanị di iche na ihe ha na-anochite n'eziokwu n'ubochi ikpeazu, n'ihị na, n'ighota ya, “onye Adventist aha naanị” ga-aburiri Onye Kraist nke na-ekwuputa na o kwenyere na nloghachi nke Kraist. Ma ndi amuma na-ekwu banyere ubochi ikpeazu karja ubochi ndi ha biri n'ime ha, ya mere “onye Adventist aha naanị,” n'ubochi ikpeazu, na-anochi anya uka Adventist nke Ubochi Asaa nke Laodisia, ma uka ndi aha naanị bu umunwaanyi sitere n'aka ndi ghorọ umunwaanyi Rome na 1844.

Ndị Adventist nke Ubochi nke Asaa ga-akpo ndi “a na-amaghị ama” asi, bu ndi bu ezi ndi nnochiteanya nke Chineke, n'ihị na ha “apughị igbagha eziokwu banyere Sabbath,” nke na-anochi anya Sabbath nke ala izu ike. Uka Adventist nke Ubochi nke Asaa na-ekwuputa na ha na-akwado ubochi nke asaa di ka ubochi ofufe, ma n'ubochi ikpeazu Sabbath ha na-apughị igbagha bu “ugboro asaa,” nke Leviticus iri abuo na isii, nke bu eziokwu mbu nke ntola ha juru n'afọ 1863.

Akukū nke anyi na-atule ugbo a na-akowaputa ngaghari amuma ndi metutara akuko ihe mere eme nke na-amalite n'iwu ubochi Sode na-abia n'oge na-adighi anya, ma akuko ihe mere eme nke ule ikpeazu nke na-esote iwu ubochi Sode ahụ na-emezu mbu n'ime United States. N'oge iwu ubochi Sode ahụ, United States ga-amanye uwa dum iwulite onyinyo nye anu ohia ahụ, ma tupu ha aruzuo ọrụ ahụ, ha ga-abuworị na ha ewulitela onyinyo nye anu ohia ahụ n'ime United States.

“Mgbe America, ala nke nnwere onwe okpukpe, ga-ejikota onwe ya na Papacy n'imanye ako na uche na n'ichikota mmadu ka ha sopuru sabbath ugha, a ga-eduba ndi mmadu nke mba niile n'uwa dum ka ha soro ihe atu ya.” Testimonies, volume 6, 18.

“Mba ozo ga-agbaso ihe nlereanya nke United States. O bu ezie na o na-ebute uzo, otu nsogbu ahụ ga-abiakwasikwa ndi anyi no n'akuku Nile nke uwa.” Testimonies, volume 6, 395.

Nnukwu ule ahụ nke e nyere ndị nke Chineke, na-eme tupu iwu Ụka Sọnde abia, n'ihl na mgbe iwu Ụka Sọnde b'ara, oge amara na-emechi emechi maka ndi Seventh-day Adventists. A na-anochi ule ahụ anya dika ikpuputa oyiyi nke anu ohia ahụ, ma oyiyi nke anu ohia ahụ bu njikota nke ụka na ochichi, ebe ụka na-achikwa mmekorita ahụ. Di nnoo ka ndi Protestant ghorọ ada Rome n'afọ 1844, ma ada bu oyiyi nne ya, otu a ka ndi Protestant dapu n'ezi okwukwe ga-arukwa oru yiri nke a n'ubochi ikpeazu, n'ihl na Jisos na-eji mmalite ihe atucha njedebel ihe mgbe niile.

Akuko ihe mere eme nke "njiko" ahụ e kwuru banyere ya n'amaokwu nke iri abuo na ato nke Daniel isi nke iri na otu, nochiri anya otu ndi na-ekwuputa okwukwe ma buru ndi dapuru n'ezi okwukwe sitere n'ala ahụ di ebube, ndi gbatiri aka icho ime njiko na Rome. Afọ 161 BC ruo 158 BC nochiri anya mmepe nke onyinyo nke anu ohia ahụ nke na-eru n'oke ya n'iwu ubochi Sode.

Anyi ga-aga n'ihu n'omumu a n'isiokwu na-esonu.

"Ma gini bu 'oyiyi nke anu-ohia' ahụ? Olee kwa otu a ga-esi kpuo ya? Anu-ohia ahụ nwere mpi abuo na-eme oyiyi ahụ, o bukwa oyiyi nye anu-ohia ahụ. A na-akpokwa ya oyiyi nke anu-ohia ahụ. Ya mere, iji mata udi oyiyi ahụ di na otu a ga-esi kpuo ya, anyi ga-amuriri agwa ndi bu nke anu-ohia ahụ n'onwe ya—papasi."

"Mgbe nzuko mbu ahụ ghorọ nke a ruru aru site n'ipu n'idi mfe nke ozioma ma nabata emume na omenala ndi ogo mmuo, o tufuru Mmuo na ike nke Chineke; ma iji chikwaa ako na uche nke ndi mmadu, o chororo nkwardo nke ochichi uwa. Nsonaazu ya bu ochichi papa, bu nzuko nke chikwara ike nke ochichi ala ma jiri ya mee ka ebumnuche nke onwe ya gaa n'ihu, okachasi maka ntaramahuhu nke 'nduju okwukwe.' Ka United States wee meputa oyiyi nke anu ohia ahụ, ike okpukpe aghaghi ijide ochichi obodo n'uzo di otu a nke na ikike nke steeti ga-abukwa nke nzuko jiri meezuo ebumnuche nke onwe ya." The Great Controversy, 443.